

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

FEATURES OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL INFORMATION AS A SUBJECT OF CIVIL LEGAL RELATIONS IN UKRAINIAN LEGISLATION

Сухан С.С., аспірант кафедри господарського права
Ужгородський національний університет

Стаття присвячена розкриттю правової природи науково-технічної інформації в законодавчій системі України, а також аналізу способів її оновлення, удосконалення та усунення актуальних проблем правового регулювання. Проаналізовано норми українського законодавства та здійснено їх співвіднесення з суміжними понятійними категоріями, що стосуються інформації. Зокрема, проведено порівняльний аналіз підходів до категорії інформації з позицій цивільного та інформаційного права як двох відмінних правових галузей, що використовують різні методи правового регулювання та мають різні об'єкти впливу. Виявлено, що науково-технічна інформація перебуває у проблемному правовому стані через неузгодженість норм законодавства, а також через наявність прогалів у визначенні інформації як можливого об'єкта права інтелектуальної власності. Зроблено висновок, що така нормативна колізія істотно ускладнює використання інформації як предмета договорів про передачу прав інтелектуальної власності. Науково-технічну інформацію також досліджено з точки зору її ефективності у межах виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і порівняно з науково-технічним результатом як альтернативним об'єктом, який може використовуватися у правовідносинах у сфері інтелектуальної власності. Особливу увагу приділено проблемі визначення нематеріального змісту інформації та можливості її правового регулювання виключно у випадках, коли така інформація зафіксована на матеріальному носії. У контексті нематеріальної природи інформації порушується питання доцільності застосування інших правових механізмів, зокрема інститутів речового права, до інформаційних об'єктів. Крім того, у статті аналізується проблематика доступу до інформації в межах правовідносин, пов'язаних із комерційною таємницею та ноу-хау. Підкреслюється, що відсутність у цивільному законодавстві чіткого визначення інформації як об'єкта права інтелектуальної власності або закріплення відповідного правового режиму ускладнює належний захист прав та законних інтересів осіб, які мають комерційний інтерес у використанні такої інформації у науковій чи господарській діяльності.

Ключові слова: інформація, науково-технічна інформація, науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, науково-технічні результати, об'єкт права інтелектуальної власності, комерційна таємниця, ноу-хау.

The article is devoted to revealing the legal nature of scientific and technical information in the legislative system of Ukraine, as well as analysing ways to update and improve it and eliminate current problems of legal regulation. The norms of Ukrainian legislation are analysed and correlated with related conceptual categories relating to information. In particular, a comparative analysis of approaches to the category of information is carried out from the perspective of civil and information law as two distinct branches of law that use different methods of legal regulation and have different objects of influence. It was found that scientific and technical information is in a problematic legal situation due to the inconsistency of legislative norms, as well as the existence of normative gaps in the definition of information as a possible object of intellectual property rights. It was concluded that such a regulatory conflict significantly complicates the use of information as the subject of agreements on the transfer of intellectual property rights. Scientific and technical information has also been studied in terms of its effectiveness in the context of research and development work and compared with scientific and technical results as an alternative object that can be used in legal relations in the field of intellectual property. Particular attention is paid to the problem of determining the intangible content of information and the possibility of its legal regulation exclusively in cases where such information is recorded on a physical carrier. In the context of the intangible nature of information, the article raises the question of the advisability of applying other legal mechanisms, in particular institutions of property law, to information objects. In addition, the article analyses the issue of access to information within the framework of legal relations related to trade secrets and know-how. It is emphasised that the absence in civil legislation of a clear definition of information as an object of intellectual property rights or the establishment of an appropriate legal regime complicates the proper protection of the rights and legal interests of persons who have a commercial interest in using such information in scientific or economic activities.

Key words: information, scientific and technical information, research and development works, scientific and technical results, intellectual property, trade secrets, know-how.

Постановка проблеми. На сьогодні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі – НДДКР) виступають важливим двигуном інноваційних процесів в Україні, що необхідні для обороноздатності та технологічного розвитку держави, забезпечення її економічної незалежності, підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку, а також для формування економіки, заснованої на інтелектуальних процесах та впровадження сучасних високотехнологічних рішень у всі сфери суспільного життя.

У сучасних умовах розвитку науки, техніки та інформаційного суспільства науково-технічна інформація (далі – НТІ) набуває ключового значення як стратегічний ресурс, що визначає конкурентоспроможність держави та ефективність інноваційної діяльності. Водночас у правовому полі України все ще залишається низка невирішених питань, пов'язаних з правовим режимом НТІ, її охороною, обігом та значенням як елементу в цивільних правовідносинах. Зокрема, існує певна невизначеність у законодавчому регулюванні статусу НТІ як об'єкта цивільних прав, що створює труднощі при її комерціалізації, передачі й охороні прав.

Через специфіку та комплексний характер інституту НТІ, українське законодавство утворило правові колізії щодо регулювання інформації як об'єкту цивільних правовідносин. Насамперед це зумовлено доктринальним відокремленням інформаційного права від цивільного, що, у свою чергу, спричинило тривалу наукову дискусію щодо меж компетенції кожної з галузей стосовно регулювання правового статусу інформації. Відсутність єдності в підходах до кваліфікації інформації як об'єкта права, зокрема у контексті її науково-технічної складової, призводить до невизначеності в правозастосовній практиці. Вказані проблеми свідчать про необхідність вироблення узгодженого міжгалузевого підходу, який би враховував особливості як цивільно-правового, так і інформаційного регулювання.

Мета дослідження. Метою цієї статті є аналіз ролі НТІ як особливого об'єкта цивільного права та визначення найбільш ефективного способу його застосування у сучасних цивільно-правових відносинах, а також виявити наявні законодавчі прогалини та проблеми правозастосування і запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Результати дослідження. Відповідно до частини першої статті 177 Цивільного кодексу України [1] (далі – ЦКУ), об'єктами цивільних прав може виступати інформація. У частині першій статті 200 ЦКУ надається визначення поняття «інформація», що є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Частина третя цієї ж статті наголошує, що порядок використання інформації та захисту права на неї встановлюється Законом України про інформацію. Цікаво, що попри закріплення інформації на матеріальному носії або електронному вигляді, що за наявності таких ознак робить її об'єктом цивільного права, законодавець відносить це поняття до нематеріальних благ, оскільки воно закріплюється у главі 15 ЦКУ. Тобто інформація існує як у нематеріальному, так і в матеріальному виді, але правове регулювання, фактично, здійснюється тільки щодо останнього виду.

Серед переліку видів інформації за змістом, вказаного у статті 10 Закону України «Про інформацію» [2], виокремлюється НТІ. Частина перша статті 15 цього ж закону визначає, що НТІ – це будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Частина друга цієї ж статті вказує, що правовий режим НТІ визначається Законом України «Про науково-технічну інформацію», іншими законами та міжнародними договорами України.

У статті 2 Закону України «Про науково-технічну інформацію» [3] зазначається, що НТІ, що є продуктом інтелектуальної творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності (далі – ОПІВ), а відносини щодо її придбання, зберігання, переробки, використання і поширення регулюються чинним законодавством. Водночас, стаття 30 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [4] вказує, що правовий режим наукового і науково-технічного (прикладного) результату (далі – НТР) як ОПІВ визначається законодавством України.

Вищеописані положення спеціального законодавства про наукову і науково-технічну діяльність утворюють правовий простір, який визначає НТІ та НТР як два окремих ОПІВ. Пункт 27 статті 1 Закону надає перелік форм НТР: НТР може бути у формі ескізного проекту, експериментального (дослідного) зразка або його діючої моделі, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зразка, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів тощо. Форма НТІ, яка були згадані вище, визначається у вигляді будь-яких даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Попри це все, варто зазначити, що ані книга четверта ЦКУ «Право інтелектуальної власності», ані спеціальне законодавство України в сфері інтелектуальної власності не містить жодних положень щодо інформації як ОПІВ. Подібне становище утворює колізію, яка унеможливіє застосування інформації в якості предмету договору про передачу прав інтелектуальної власності.

НТР, у свою чергу, може бути визнаним об'єктом авторського права у якості креслення, ескізів, документації, однак, з урахуванням правничої практики, це буде неналежною та неповноцінною охороною прав інтелектуальної власності на нього, оскільки ризик викрадення та створення іншою особою винаходу або корисної моделі, описаного документацією, не захищається законом. Подібна проблематика стосується й НТІ, яка була отримана під час ведення НДДКР, однак українське законодавство частково здійснює захист прав в цій частині: стаття 1 Закону

України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [5], надає базис для права роботодавця (замовник НДДКР) захищати свої права – якщо винахід (корисна модель) була створена з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця, тоді це визнається службовим винаходом, права інтелектуальної власності на який за законом можуть належати роботодавцю.

З вищевказаного переліку норм виникає питання щодо правової природи визначення НТІ як об'єкта інформаційного права чи особливого об'єкта цивільного права.

На думку О. Кохановської, серед двох концепцій розуміння інформаційних прав – концепції інформаційного права як самостійної галузі права і приватноправової концепції інформаційних відносин як інституту цивільного права, пріоритет у застосуванні має друга із них, що є не тільки правильним в теоретичному аспекті, а й відповідає сучасним суспільним запитам [6]. Дослідниця також вважає, що інформацію можна розглядати: 1) як особисте немайнове благо у значенні ЦКУ; 2) як результат творчої інтелектуальної діяльності, об'єкт виключних прав; 3) як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкта особливого роду [7].

А. Кодинець, коментуючи визначення форм інформації, вказує, що за таким способом категоризації співвідношення інформації та ОПІВ не відбувається протиставлення цих інститутів цивільного права. Результати інтелектуальної, творчої діяльності як різновид інформації автоматично підпадають під охорону інформаційного законодавства і додатково можуть захищатися способами захисту права інтелектуальної власності [8].

На нашу думку, інформація в окремих випадках може бути результатом творчої діяльності, однак це не є її універсальною характеристикою. Наприклад, якщо відбулася певна подія, на якій було присутнє обмежене коло осіб, та під час якої була отримана цим колом осіб інформація – наявність інтелектуальної діяльності відсутня, однак комерційна складова інформації може бути присутня, якщо на це буде попит. Водночас, наявність інституту інформаційної продукції є допустимим способом надання інформації ознак речового права, однак подібна конструкція не є ефективним в рамках відносин, що впливають із прав інтелектуальної власності на НТІ.

Стаття 23 Закону України «Про інформацію» вказує, що інформаційна продукція – це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин. Стаття 13 Закону України «Про науково-технічну інформацію» зазначає, що інформаційна продукція може бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним законодавством. Однак в законодавстві України не існує положень, які б підтримували та реалізували ці норми – ЦКУ не прирівнює інформацію до речі. У разі надання таким нормам юридичної сили без прирівнювання інформації до речі, доцільним було б передбачити у спеціальному законодавстві положення, відповідно до якого до інформації застосовується правовий режим речі, якщо інше не встановлено законом.

Схожої думки О. Яриш, який висуває тезу про «фізичну невідчужуваність» інформації. За такою теорією, інформація під час переходу від однієї особи до іншої не зникає та не передається абсолютно іншій особі, а залишається в мозку первинного власника як на «матеріальному носіїві» [9]. У такій формі, як стверджує А. Самохвалов, людський мозок не може бути носієм інформації в юридичному контексті, але фактично він таким виступає, що створює неможливість реалізації юридичної фікції, яка б повноцінно ввела в цивільний оборот [10].

Є. Петров вказує на неможливість надання інформації

ції ознак інституту права власності, що зумовлюється у таких властивостях: 1) нематеріальність; 2) можливість бути скопійованою та відтвореною безліч разів; 3) одна інформація як об'єкт права може перебувати одночасно у необмеженого кола осіб; 4) неможливість застосування до інформації як об'єкта права інститутів витребування майна із чужого незаконного володіння та застави; 5) різноманітність варіацій подачі інформації [11].

Проблематика передачі прав інтелектуальної власності притаманна не тільки науково-технічній інформації, але й інститутам комерційної таємниці та ноу-хау. Так, А. Дідук звертає увагу, що хоча за договором про передачу ноу-хау набуваючу й передаються (як правило) певні речовинні об'єкти – технічна документація, зразки виробів, приборів, речовин та інше, головний зміст все одно залишається в інформації, яка в них міститься. Через це, юридично правильно буде надавати послуги з доступу до конфіденційної інформації у вигляді ноу-хау, ніж продаж її як об'єкту речового права [12]. Більше того, ЦКУ не визначає поняття ноу-хау, і воно існує виключно в рамках правовідносин щодо трансферу технологій, що закріплюється у відповідному Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [13].

Обмежене регулювання інституту комерційної таємниці та відсутність спеціального закону щодо неї створює обтяжливі обставини щодо всебічного захисту прав інтелектуальної власності юридичної чи фізичної особи, оскільки суди неохоче ухвалюють рішення, що можуть відобразитись на подальшій судовій практиці з питань комерційної таємниці. У чинному законодавстві відсутнє чітке визначення сутності і правової природи комерційної таємниці, а також належне врегулювання порядку доступу до неї та правового режиму її охорони. Це призводить до неоднозначного тлумачення положень законодавства та ускладнює процес доведення фактів неправомірного використання або розголошення такої інформації – така невизначеність у правовому регулюванні спричиняє труднощі при кваліфікації порушень та встановленні правомірності дій сторін у спорах щодо комерційної таємниці. О. Кравченко вважає, що необхідно прийняти Закон України «Про комерційну таємницю», де чітко буде сформульовано поняття комерційної таємниці, її ознаки, форми, правила заходів щодо її охорони, а також інші аспекти у сфері захисту комерційної таємниці [14].

Окремою проблематикою, з якою зіштовхується вітчизняне регулювання інституту комерційної таємниці, є анало-

гічним з НТІ – співвідношення із інформацією як об'єктом цивільних прав. Оскільки інформація, – тобто зміст та суть комерційної таємниці, ноу-хау або НТІ, – не закріплюється у відносинах щодо прав інтелектуальної власності як об'єкт таких правовідносин – вона не може підпадати під правову охорону за інститутом права інтелектуальної власності. Виникає питання щодо доцільності прив'язки цих правових режимів до правовідносин, пов'язаних із правом інтелектуальної власності, якщо захист прав та охорона виконується в обмеженому обсязі. Як альтернативний підхід, необхідно визначити інформацію як особливий ОПВ, на який може поширюватися положення об'єктів прав щоб забезпечити ОПВ повноцінною охороною та захистом.

Положення щодо захисту інформації з обмеженим доступом є обов'язком країн-учасниць Світової організації торгівлі, що закріплюється в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) в статті 39 [15]. Однак виконання мінімальних вимог, визначених цією статтею, не гарантують економічного прогресу та належної юридичної прозорості під час реалізації прав інтелектуальної власності. Законодавство провідних країн Заходу мають спеціальні закони, що визначають порядок захисту комерційної таємниці від її несанкціонованого отримання, використання та розголошення. Наприклад, Директива ЄС 2016/943 про захист нерозкритих ноу-хау та ділової інформації (комерційної таємниці) від їх незаконного отримання, використання та розголошення [16], а також закони Німеччини [17], Франції [18] та Іспанії [19] про захист комерційної таємниці.

Висновки. Проведений аналіз свідчить про існування істотних прогалин та колізій у законодавчому регулюванні науково-технічної інформації як об'єкта цивільних прав. Незважаючи на її визнання об'єктом інформаційних правовідносин і частково – об'єктом права інтелектуальної власності, чинне законодавство України не забезпечує належного правового режиму її охорони, передачі та комерційного використання. Відсутність єдиного підходу до визначення правової природи НТІ, а також її співвідношення з поняттями комерційної таємниці й ноу-хау унеможливило ефективну реалізацію прав суб'єктів на таку інформацію. У зв'язку з цим доцільним є внесення змін до Цивільного кодексу України та прийняття спеціального законодавчого акта, який би комплексно врегулював правовий режим НТІ, визнав її особливим об'єктом цивільних прав та забезпечив ефективні механізми її захисту відповідно до міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992, № 48, ст.650. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
3. Про науково-технічну інформацію: Закон України № 3322-XII від 25.06.1993. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1993, № 33, ст. 345. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України № 848-VIII від 26.11.2015. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2016, № 3, ст. 25. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закону України від 15.12.1993 № 3687-XII. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1994, № 7, ст. 32. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
6. Кохановська О. В. Приватно-правове розуміння інформаційних відносин в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 22. С. 128-133.
7. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні. Автореф. дис. д.ю.н.: 12.00.03. Київ, 2006.
8. Кодинець А. О. Інтелектуальна власність та інформаційні відносини: теоретичні засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. Цивільне право і процес. Випуск 8/2016. С. 16-20.
9. Яриш О. М. Вплив критерію невідчужуваності на цивільну оборотоздатність інформації. *Юридична Україна*. 2004. № 11. С. 80-85.
10. Самохвалов А. О. Інформація як об'єкт цивільних прав. Право: теорія і практика. 2003. № 15. С. 19-31.
11. Петров Є. В. Інформація як об'єкт правовідносин. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Спеціальний випуск. 2001. С. 249-252.
12. Дідук А. Г. Особливості укладення договору про передачу ноу-хау. Теорія і практика інтелектуальної власності. Право промислової власності. Випуск 5/2018. С. 30-38.
13. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України № 143-V від 14.09.2006. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2006, № 45, ст. 434. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>.
14. Кравченко О. М. Дивергенція між конфіденційною інформацією та комерційною таємницею в Україні. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 2. С. 110-116.

15. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Редакція від 06.12.2005. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

16. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/943/oj/eng>.

17. Gesetz zum Schutz von Geschäftsgeheimnissen vom 18. April 2019 (BGBl. I S. 466). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/geschgeg/BJNR046610019.html>.

18. LOI n° 2018-670 du 30 juillet 2018 relative à la protection du secret des affaires. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000037262111/>.

19. Ley 1/2019, de 20 de febrero, de Secretos Empresariales. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2019-2364>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.10.2025
Дата публікації: 29.10.2025